RUGĂCIUNEA. STRUCTURĂ ȘI UNIVERS DE DISCURS

Nadia OBROCEA
Universitatea de Vest din Timișoara
nadia.obrocea@e-uvt.ro

The Prayer. Structure and Universe of Discourse
DOI: 10.35923/AUTFil.59.04

The prayer is a particular type of text, with a particular structure and a specific purpose. This paper aims to address the prayer from the perspective of text linguistics developed by Eugeniu Coșeriu, analyzing the textual structure of the prayer and, in particular, one of the specific mechanisms that contribute to the articulation of its meaning, i.e. the relative clause. The starting point of our approach – and its fundamental theoretical landmark – is the study of Eugeniu Coșeriu *Orationis fundamenta. The Prayer as a Text*, in which Eugeniu Coșeriu analyzes the prayer *Our Father* from the viewpoint of text linguistics as hermeneutics of the meaning (Coșeriu 2010). This paper indicates that relative clauses have a special status within the textual structure of the prayer. In terms of semantics, it can be emphasized that relative clauses have a significant role in articulating textual meaning, therefore in the intrinsic functionality of the text. The concept of the "universe of discourse", which represents a system of meaning that grants validity and meaning (Coșeriu 2013, 69), also becomes a relevant landmark to our research.

Keywords: *Eugeniu Coșeriu; prayer; structure; text; universe of discourse; text linguistics.*

Preliminarii

Textul de factură religioasă, caracterizat prin anvergură și diversitate, a suscitat de-a lungul timpului un interes exegetic masiv, reprezentând un subiect semnificativ de cercetare, atât pentru teologi, cât și pentru filologi sau specialiști din alte domenii. Dintre multiplele forme ale textului religios

– care are un evident caracter eteroclit – rugăciunea reprezintă un tip particular, cu o structură aparte și o finalitate specifică.

Lucrarea de față abordează rugăciunea din perspectiva lingvisticii textului dezvoltate de Eugeniu Coșeriu (Coșeriu 2013), analizând structura textuală a rugăciunii și, în mod particular, unul dintre mecanismele specifice care contribuie la articularea sensului acesteia, i.e. propoziția relativă. În acest sens, au fost supuse investigației o serie de rugăciuni ortodoxe preluate din *Molitfelnic*, mai exact rugăciunile din capitolul Rânduieli și rugăciuni la diferite trebuințe[1].

Punctul de plecare al demersului nostru – și reperul teoretic fundamental al acestuia – îl constituie studiul lui Eugeniu Coșeriu *Orationis fundamenta. Rugăciunea ca text*, în care Eugeniu Coșeriu abordează rugăciunea *Tatăl nostru* din punctul de vedere al lingvisticii textului ca hermeneutică a sensului și – implicit – așa cum lingvistul însuși subliniază – din perspectiva filozofiei limbajului pe care aceasta se bazează (Coșeriu 2010: 1).

Eugeniu Coșeriu subliniază în studiul invocat importanța studierii rugăciunii ca text (în teoria lingvistică coșeriană, textul fiind „limbaj la nivel individual, considerat ca produs", Coșeriu 2000: 236), deci din perspectiva lingvisticii textului, afirmând în același timp nefuncționalitatea și irelevanța abordărilor rugăciunii în literatura de specialitate, prin care, neluându-se în considerare natura textuală a rugăciunii: „[...] nu se ajunge la o caracterizare adecvată a modului autonom de înţelegere pe care aceasta îl implică, nici a concepţiei despre lume pe care o pune în lumină [...]" (Coșeriu 2010: 1).

În concepția lui Eugeniu Coșeriu, rugăciunea propriu-zisă, adică rugăciunea de cerere, este: „o unitate textuală aparţinând câmpului religios, în care un subiect uman (individual sau colectiv) cere, direct sau indirect, ceva unei Divinităţi, unei fiinţe supraumane percepute ca având caracteristici supraumane sau omnipotenţă, cu convingerea că această fiinţă poate (şi este dispusă) să îi dea ceea ce îi cere" (Coșeriu 2010: 3). În general, rugăciunea de cerere conține și elemente imnice, dar se distinge de imnul propriu-zis, care nu conține o cerere, ci numai laude aduse lui Dumnezeu (Coșeriu 2020: 3): „[...] Adresând o cerere lui Dumnezeu atotputernicul, eventual numit – şi, implicit, conceput întotdeauna – drept Creatorul şi Stăpânul Universului, rugăciunea relevă un mod particular de a percepe şi interpreta lumea şi, în acelaşi timp, implică şi afirmă acel tip particular de intersubiectivitate numită «comuniunea cu Dumnezeu»." (Coșeriu 2010: 3).

[1] http://molitfelnic.ro/category/molitfelnic/randuieli-si-rugaciuni-la-felurite-trebuinte/

Analizând rugăciunea *Tatăl nostru* și comparând versiunile lui Matei și lui Luca, Eugeniu Coșeriu identifică structura textuală a acestei rugăciuni, „modelul suprem şi absolut al rugăciunii ideale" (Coșeriu 2010: 10), și argumentează faptul că versiunea lui Matei este mai veche decât versiunea lui Luca, contrar concepției generale a exegeților, după care versiunea „mai prolixă" a lui Luca este „mai aproape de textul originar" (Coșeriu 2010: 10): „Versiunea lui Matei dezvoltă, după invocaţia iniţială, o structură perfect simetrică, căpătând astfel (dar nu numai din acest motiv) aspectul unei opere poetice: trei *desiderata* care îl privesc pe Dumnezeu (şi care constituie partea «imnică» a rugăciunii), după care urmează trei cereri ale celui care se roagă, a treia dintre acestea fiind doar aparent dublă (de fapt, rândurile 13-14 trebuie interpretate mai degrabă ca: «şi nu lăsa ca noi să fim duşi în ispită», pentru că imediat după aceea se face referire la «rău», imagine a ispititorului, prin antonomază)." (Coșeriu 2010: 11).

„Gramatica" rugăciunii. Unele aspecte

Analiza rugăciunilor din *Molitfelnic* relevă faptul că structura textuală a rugăciunii *Tatăl nostru*, identificată de Eugeniu Coșeriu în studiul amintit, este menținută, în linii mari, în majoritatea rugăciunilor explorate. Aceste rugăciuni conțin în partea inițială invocația numelui lui Dumnezeu, urmată de elementele imnice, de cereri și încheind cu alte elemente imnice. Diferențele dintre aceste rugăciuni și rugăciunea primară pentru creștinism, *Tatăl nostru*, sunt marcate de proporția dintre cereri și elementele imnice, ce variază de la o rugăciune la alta, așa cum observa în următorul exemplu:

> „Doamne, Dumnezeul nostru, Izvorul bunătăţilor, *Care prin îndurarea şi bunătatea Ta ai poruncit pământului* să facă rod, binecuvintează şi înmulţeşte aria aceasta şi roadele robilor Tăi. Umple cămările lor de tot rodul bun, de grâu, de vin şi de untdelemn. Păzeşte-i pe dânşii, împreună cu toate ale lor, de orice ispită. Luminează-i pe ei, ca să Te cunoască pe Tine şi, bineplăcuţi făcându-se Ţie, să se învrednicească de bunătăţile Tale cele veşnice**.** *Că s-a binecuvântat şi s-a preaslăvit preacinstitul şi de mare cuvinţă numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.*"[2]

[2] http://molitfelnic.ro/rugaciune-la-arie/

În cadrul structurii menționate, nucleul rugăciunii de cerere este reprezentat, în mod evident, de cererea propriu-zisă, care reprezintă un act de vorbire sau act de limbaj, adică un act lingvistic performativ, prin care spunând ceva, facem ceva (Austin 2003: 27, Searle 1969):

> „De altfel, se ştie că Aristotel distingea deja între enunţurile asertive (sau predicative: care afirmă sau neagă ceva în legătură cu altceva), aparţinând *logosului apophantikos* (logosul care afirmă sau neagă), şi alte tipuri de enunţuri care, nefiind formulate ca aserţiuni, nu sunt nici adevărate, nici false. Pentru acest ultim caz, Aristotel dădea ca exemplu chiar cererea sau suplica [...], care, deşi semnifică ceva, nu este prin ea însăşi nici adevărată, nici falsă [...]. Dar rugăciunea conţine şi enunţuri care sunt în mod evident nişte aserţiuni; şi, pe de altă parte, cererile însele implică destul de des aserţiunea." (Coșeriu 2010: 4).

Conform lui Eugeniu Coșeriu, în cererea propriu-zisă se poate identifica o funcție textuală specifică, adică „o funcție a vorbirii într-o anumită situație [...], care are un anumit scop", asemenea altor funcții textuale, precum întrebarea, răspunsul, replica, rugămintea, constatarea, gluma etc. (cf. Coșeriu 2013: 76).

Așa cum am precizat, în lucrarea de față vom prezenta mai îndeaproape o anumită secvență din structura textuală a rugăciunilor, și anume elementele imnice din partea inițială a rugăciunilor, care sunt exprimate din punct de vedere sintactic prin intermediul propozițiilor relative. În cadrul rugăciunilor supuse analizei, propozițiile relative reprezintă, din punctul nostru de vedere, un mecanism textual autentic, deoarece acestea dețin un rol major în articularea sensului textual, deci în funcționalitatea intrinsecă a textului.

Conform *Gramaticii limbii române*, „propozițiile relative sunt o specie de subordonate circumscrise după tipul de conectiv: pronume, adjectiv sau adverb relativ" (GALR II 2005: 206). La modul general, propozițiile relative au fost divizate, după criteriul tipului de expansiune realizat de construcțiile relative, în relative cu antecedent, care corespund, mai mult sau mai puțin, „propozițiilor atributive din gramatica tradițională" și relative fără antecedent (Gheorghe 2004: 25), iar după natura antecedentului propozițiile relative au fost clasificate în „relative non-restrictive (explicative, izolate, apozitive)" și „restrictive (determinative, neizolate, solidare)" (Gheorghe 2004: 25).

Tipul cel mai frecvent al propozițiilor relative care apar în rugăciunile supuse analizei noastre este acela al relativelor cu antecedent, izolate sau periferice, mai exact al atributivelor nonrestrictive, introduse prin pronumele relativ *care* și al căror antecedent este, în general, numele lui Dumnezeu (sau Iisus Hristos, Fecioara Maria etc.) (v. GALR II 2005: 226-227): „Doamne, ***Care** ţii toată făptura în palmă*, ascultă ca un îndurat rugăciunile robilor Tăi şi trimite apă peste tot pământul.”[3]

Un alt tip de propoziții relative întâlnit în cadrul rugăciunilor investigate, dar cu o frecvență mai redusă, este reprezentat de relativele integrate sintactic și cu antecedent, adică atributivele relative care au ca antecedent pronumele semiindependent *cel* și care sunt introduse prin pronumele relative *care*, respectiv *ce* (v. GALR II 2005: 208): „Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru, ***Cel care** cu cinci pâini şi cu doi peşti ai săturat cinci mii de bărbaţi şi ai făcut* să se strângă mulţime de fărâmituri, Însuţi Stăpâne atotputernice, şi mrejele acestea binecuvintează-le”[4]; „Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru, ***Cel ce** Te-ai sălăşluit şi ai luminat inimile celor douăzeci şi patru de bătrâni, ale sfinţilor Tăi ucenici şi apostoli, ale sfinţilor apostoli şi evangheliști: Matei, Marcu, Luca şi Ioan;* **Cel ce** *ai învăţat şi ai luminat pe Sfântul Ştefan, întâiul mucenic*, Însuţi şi acum, Doamne, luminează inima robului Tău (N).”[5]

Aceste două tipuri de relative care funcționează în rugăciunile analizate, reprezintă, din punctul de vedere al frecvenței, cazurile cele mai comune întâlnite în limba română: „Relativul *care* este pronumele cu cea mai mare frecvență de ocurență în propoziția relativă” (GALR II 2005: 210) și „Pronumele semiindendent *cel* este cel mai frecvent dintre antecedenții pronominali ai propozițiilor relative; atât în relativele integrate sintactic cu relativizatorul *care*, cât și în cele cu *ce*, este mai frecvent decât demonstrativul «independent» *acela*.” (GALR II 2005: 221).

În ceea ce privește relativele ce conțin construcțiile *cel ce* sau *cel care*, trebuie menționat că în lingvistica românească s-a pledat pentru considerarea acestora ca un grup unitar (Iordan 1956: 393-394, Avram 1997: 187-188, Irimia 1997, Dimitriu 2002). După Mihaela Gheorghe (2004), „în lucrările mai recente, opinia aproape unanim acceptată este aceea că nu se poate vorbi deocamdată de o sudură a grupului [*cel ce*, n.n.], în consecință *cel* este un pronume semiindependent, antecedent al relativului *ce*.” (Gheorghe 2004: 133).

[3] http://molitfelnic.ro/randuiala-slujbei-ce-se-face-la-vreme-de-seceta-sau-neplouare/
[4] http://molitfelnic.ro/rugaciune-al-binecuvantarea-mrejelor-pescarilor/
[5] http://molitfelnic.ro/rugaciuni-pentru-copiii-ce-nu-pot-lesne-invata/

Construcțiile relative scindate de tipul: *cel care...*; *cel ce...* sunt considerate în *Gramatica limbii române*, ca fiind „construcții relative emfatice" (GALR II 2005: 208), iar „fenomenul scindării, prin care iau naștere construcțiile relative de acest tip, este un fenomen gramatical complex, motivat pragmatic." (GALR II 2005: 208).

Din punctul nostru de vedere, în cadrul mai specific al rugăciunilor analizate, construcțiile *cel care* sau *cel ce* funcționează realmente ca niște pronume relative compuse, structurile respective având un sens și un comportament unitar, același antecedent, o dublă funcție sintactică și fiind comutabile prin pronumele relative *care* sau *ce* (cf. Avram 1997: 187, Bidu 1966: 88 etc.): „Doamne, Dumnezeul nostru, ***Care*** *cu chipul Tău ne-ai cinstit pe noi oamenii şi ne-ai îmbrăcat cu voie de sine stăpânitoare*; ***Cel care*** *ai intrat în Biserică la înjumătăţirea Praznicului şi ai învăţat pe oameni, încât se mirau popoarele şi ziceau: De unde ştie Acesta Scriptura, nefiind învăţat?*"[6]. Un argument mai solid în acest sens derivă și din faptul că cele două tipuri de relative apar alternativ, în același context, având același antecedent, același regim verbal și, de asemenea, fiind comutabile: „Stăpâne atotţiitorule, doctorul sufletelor şi al trupurilor, **Cel *ce*** *smereşti şi înalţi,* ***Care*** *pedepseşti şi iarăşi tămăduieşti*, cercetează cu mila Ta pe robul Tău (N) [...]"[7].

O caracteristică fundamentală a propozițiilor relative care figurează în rugăciunile analizate este aceea că ele scindează propoziția matrice, interpunându-se între antecedent și restul matricei, în care este formulată, în general, cererea: „Dumnezeule atotţiitorule, ***Care*** *ai făcut cerul cu înţelepciune şi ai întemeiat pământul pe tăria lui*, Ziditorule şi Făcătorule a toate, caută spre robul Tău (N), care cu puterea tăriei Tale voieşte să ridice casă pentru locuinţă şi prin zidire să o înalţe; întăreşte-o pe ea pe piatra cea tare, ca, după glasul cel dumnezeiesc al Evangheliei Tale, nici vântul, nici apa, nici altceva să nu o poată strica. Ajută-i să o înalţe până la capăt şi pe cei care vor să locuiască în ea îi păzeşte de toată bântuiala celui potrivnic. Că a Ta este stăpânirea şi a Ta este împărăţia şi puterea şi slava, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin"[8].

Relevant ni se pare și faptul că propozițiile relative sunt utilizate în mod recurent în cadrul rugăciunilor cercetate, în unele situații pronumele relativ fiind omis, ca în exemplul de mai jos: Doamne, Dumnezeul nostru, Atotţiitorule şi Atotputernice, ***Care*** *toate le faci şi le prefaci numai cu voinţa Ta;*

[6] http://molitfelnic.ro/randuiala-slujbei-la-inceperea-anului-scolar/
[7] http://molitfelnic.ro/rugaciune-pentru-cei-ce-sunt-bolnavi-de-najit/
[8] http://molitfelnic.ro/rugaciuen-la-inceperea-temeliei-casei/

***Care**, prin locuri neumblate, afli trecere cu înţelepciunea Ta cea negrăită şi necuprinsă; **Cel ce** din piatră seacă ai făcut să curgă izvoare de ape şi ai adăpat pe poporul Tău cel însetat*"[9].

Din punct de vedere strict gramatical, ne interesează natura antecedentului relativelor. În general, antecedentul relativelor nonrestrictive (explicative, descriptive) (atributive izolate) este constituit de numele proprii sau de pronumele personale. În cazul rugăciunilor analizate, antecedentul este reprezentat, în general, de un nume propriu: *Dumnezeu, Iisus Hristos, Fecioara Maria* etc., însoțit frecvent de determinanți, de substantive comune: apostoli, proroci etc. și de pronumele personal *Tu*.

O caracteristică gramaticală semnificativă a acestor antecedenți este aceea că ei sunt utilizați la modul vocativ, exprimând invocația lui Dumnezeu specifică rugăciunii. Vom reda în continuare câteva exemple în acest sens: „***Dumnezeule**, Cel ce mi-ai dat izbânda şi mi-ai supus popoarele*" (*Psalm* 17[10]); „***Doamne**, Cel ce stăpâneşti moartea şi viaţa*"[11]; „***Doamne**, Care ţii toate făptura în palmă*"[12]; „***Doamne, Dumnezeul nostru**, Care cu chipul Tău ne-ai cinstit pe noi oamenii şi ne-ai îmbrăcat cu voie de sine stăpânitoare; Cel care ai intrat în Biserică la înjumătăţirea Praznicului şi ai învăţat pe oameni, încât se mirau popoarele şi ziceau: De unde ştie Acesta Scriptura, nefiind învăţat?*"[13]. Alte exemple de antecendenți întâlniți în rugăciunile vizate sunt: *Doamne, Dumnezeul nostru*; *Doamne, Dumnezeul părinţilor noştri*; *Doamne, Dumnezeul nostru, Atotţiitorule şi Atotputernice*; *Dumnezeule atotţiitorule*; *Doamne, Dumnezeul nostru, Izvorul bunătăţilor*; *Dumnezeule cel mare şi minunat*; *Doamne, Dumnezeul Puterilor*; *Stăpâne Doamne, Dumnezeul nostru*; *Sfinte Doamne, Dumnezeul nostru*; *Dumnezeule cel mare şi lăudat, necuprins de gând şi de cuvânt* etc.

În cazul în care destinatarul rugăciunii este Iisus Hristos, antecedendul este constituit de numele propriu Iisus Hristos, care funcționează izolat: „***Hristoase**, Care ai primit pocăinţa tâlharului şi l-ai mântuit în ceasul când a strigat: pomeneşte-mă, Mântuitorule, întru împărăţia Ta*"[14]; sau destul de frecvent în construcția: *Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru*, de pildă: „***Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru**, Care ai binevoit a*

[9] http://molitfelnic.ro/rugaciuni-pentru-sfintirea-fantanii/
[10] http://molitfelnic.ro/randuiala-sfintirii-steagului-ostasesc/
[11] http://molitfelnic.ro/randuiala-slujbei-ce-se-face-in-vreme-de-boli-molipsitoare-si-molime/
[12] http://molitfelnic.ro/randuiala-slujbei-ce-se-face-la-vreme-de-seceta-sau-neplouare/
[13] http://molitfelnic.ro/randuiala-slujbei-la-inceperea-anului-scolar/
[14] http://molitfelnic.ro/randuiala-slujbei-ce-se-face-la-vreme-de-necontenire-a-ploilor/

intra sub acoperământul vameşului Zaheu şi Te-ai făcut mântuire Iui şi la toată casa lui"[15].

Așa cum am menționat, antecedentul poate să fie reprezentat și de alte substantive, la cazul vocativ, care trimit, în mod obligatoriu, la un referent divin, care este destinatarul rugăciunii: Iisus Hristos, Fecioara Maria, apostoli, proroci etc.: „Precum odinioară pe fiul văduvei l-ai înviat cu porunca Ta, ***Cuvinte***, *Cel ce eşti singur bun şi milostiv, izbăvind pe robii Tăi de cumplita boală*"[16]; „***Preacurată***, *care ai purtat în pântece pe Răscumpărătorul şi Făcătorul a toate şi Domnul, Cel ce a purtat neputinţele noastre*"[17]; „***Apostoli slujitori şi propovăduitori şi de Hristos văzători***, *care aţi luat dar de vindecări* şi *sunteţi doctori sufleteşti*"18; „***Sfinţilor proroci***, *care aţi umplut mările cele înşelătoare cu rugăciunile voastre cele izvorâtoare de miere*"[19].

O situație aparte este constituită de exprimarea antecedentului prin pronumele personal *Tu*: „***Tu***, *Cel ce singur eşti bun şi milostiv, singur îndurat şi miluitor*"[20].

Pentru o hermeneutică a rugăciunii. Sens și univers de discurs

Afirmând preocuparea constantă a lingviștilor privind propoziția relativă, Mihaela Gheorghe subliniază, în monografia intitulată *Propoziția relativă* (2004), faptul că aceasta „trebuie privită ca un fenomen lingvistic complex și nu numai ca un tip de subordonată" (Gheorghe 2004: 9). Lingvista conchide (Gheorghe 2004: 27 ș.c.) că „tipologia relativelor și definițiile semantice ale acestora" au fost frecvent puse în termeni de „extensiune a conceptului", ca opoziție între determinare și explicație, din această perspectivă relativa explicativă fiind „o adăugire care nu schimbă înțelegerea ideii primului termen și care, în consecință, nu restrânge extensia

[15] http://molitfelnic.ro/randuiala-binecuvantarii-casei-noi-in-care-urmeaza-a-locui-cine-va-pentru-intaia-oara/

[16] http://molitfelnic.ro/randuiala-slujbei-ce-se-face-in-vreme-de-boli-molipsitoare-si-molime/

[17] http://molitfelnic.ro/randuiala-slujbei-ce-se-face-in-vreme-de-boli-molipsitoare-si-molime/

[18] http://molitfelnic.ro/randuiala-slujbei-ce-se-face-in-vreme-de-boli-molipsitoare-si-molime/

[19] http://molitfelnic.ro/randuiala-slujbei-ce-se-face-in-vreme-de-boli-molipsitoare-si-molime/

[20] http://molitfelnic.ro/randuiala-ce-se-face-pentru-cei-ce-sunt-tulburati-si-suparati-de-duhuri-necurate/

acestei idei", iar relativa determinativă fiind „o adăugire determinativă", care „restrânge extensia primului termen" (Gheorghe 2004: 27); în termeni de clasă și subclasă, în acest sens, „relativa restrictivă restrânge ansamblul denotat de nume și selectează o subclasă, iar relativa apozitivă nu selectează, nu restrânge ansamblul care trebuie delimitat independent de relativă" (Gheorghe 2004: 27); precum și în termeni de identificare a referentului: „restrictiva (determinativa) este astfel un instrument de identificare referențială sau de determinare referențială: ea identifică/definește/determină sau specifică referentul denotat de antecedent sau pe scurt antecedentul (N sau GN). Relativa apozitivă nu contribuie la o asemenea operație de identificare: referentul trebuie determinat, identificat, definit prin alte mijloace." (Gheorghe 2004: 28).

Relația dintre antecedent și propoziția relativă este fundamentală din mai multe puncte de vedere, corefențialitatea dintre antecedent și relativă fiind unul dintre acestea. În exemplele întâlnite în rugăciunile studiate, identitatea referentului exprimat de către antecendent este menținută și în cadrul relativei. Așa cum am precizat deja, referentul este reprezentat în majoritatea cazurilor de Dumnezeu, care este, de altfel, și invocat în cadrul rugăciunii.

Demersul de interpretare a rugăciunilor ar trebui să se bazeze pe faptul că relativele izolate (periferice), cele supuse investigației în cazul de față, conțin informații suplimentare, facultative, ale unor constituenți din propoziția matrice (GALR II 2005: 226): „Relativele periferice [...] sunt supuse într-o măsură mai mică constrângerilor (de orice natură) din partea matricei, pentru că ele sunt constituenți facultativi, informația pe care o vehiculează având relevanță la nivel extrasintatic." (Gheorghe 2004: 167). În aceste cazuri, „antecendetul este referent unic", informația adusă de relativă fiind „suplimentară, neesențială pentru identificarea lui" (cf. GALR II 2005: 227):

> „În opinia noastră această particularitate poate fi tradusă sintactic prin caracterul facultativ al relativei față de centrul modificat. [...] În majoritatea situațiilor, grila de valențe a centrului «gazdă» este saturată, prezența relativei nefiind reclamată din rațiuni de saturare tematică (implicit, nici referențială), ea plasându-se la periferia structurii sintactice respective. De cele mai multe ori, statutul sintactic de anexă se corelează cu o marcă morfologică: schimbare de contur intonațional și pauză, de obicei reprezentate grafic prin virgulă. […] În plan semantic, relativele periferice sunt de cele mai multe ori predicații care aduc informații suplimentare despre baza de la care se adjonctează." (Gheorghe 2004: 248-249; cf. GALR II 2005: 227).

Abordarea propozițiilor relative din perspectivă pur gramaticală trebuie completată prin inserarea în cercetare a unor aspecte semnificative din punctul de vedere al lingvisticii textului. Astfel, adecvată, în contextul interpretării configurației textuale a rugăciunii și în scopul mai amplu al articulării sensului rugăciunii, ni se pare extinderea cercetării de la propozițiile relative propriu-zise la construcțiile relative care conțin propozițiile relative în cauză, precum și subordonatele care derivă din acestea. Aceste construcții, încadrabile între virgule, devin în acest fel mai accesibile din punctul de vedere al sensului vehiculat, fragmentarea lor din considerente pur gramaticale fiind total inoperantă. De pildă, în exemplul următor, construcția care ne interesează depășește limitele gramaticale ale propoziției relative: „Hristoase, *Care ai primit pocăinţa tâlharului şi l-ai mântuit în ceasul când a strigat: pomeneşte-mă, Mântuitorule, întru împărăţia Ta*, îndură-Te şi de noi care cădem acum cu pocăinţa, şi ne miluieşte."[21]

În aceeași ordine a argumentației, în cazul relativelor nonrestrictive investigate nu avem de-a face cu o extensiune a conceptului exprimat de antecedent, propozițiile relative introducând informații suplimentare, explicative, parantetice și descriptive cu referire la acesta. „[...] Ceea ce caracterizează rugăciunea din punct de vedere lingvistic este nestrămutata siguranţă a subiectului care se roagă, siguranţă atât în ceea ce priveşte obiectivitatea perceperii şi interpretării lumii şi a atributelor divine pe care rugăciunea le implică sau le face explicite, cât şi în posibilitatea instituirii unui dialog şi a comuniunii cu Dumnezeu." (Coșeriu 2010: 3). În acest sens, propozițiile relative constituie acele aserțiuni necesare în orice rugăciune, dat fiind că orice rugăciune conține și aserțiuni, așa cum afirma Eugeniu Coșeriu (v. *supra*).

Informațiile transmise prin intermediul propozițiilor relative nu au menirea de a-l identifica pe Dumnezeu, deoarece identitatea lui nu este pusă la îndoială, ci de a prezenta anumite informații despre Dumnezeu, cu scop preponderent laudativ. În acest sens, din punctul nostru de vedere, construcțiile relative extinse fac parte din elementele imnice ale rugăciunii, îndeplinind într-o primă instanță funcția latreutică a cultului divin: „[...] Scopul cel dintâi al cultului este scopul latreutic, adică adorarea lui Dumnezeu și exprimarea sentimentelor noastre de evlavie, respect, recunoștință, admirație și dragoste față de El sau față de persoanele și lucrurile sfinte pe care le cinstim în raport cu el" (Branișteș 2002: 54), dar având și un scop didactic sau catehetic, „prin care se urmărește atât instruirea și

[21] http://molitfelnic.ro/randuiala-slujbei-ce-se-face-la-vreme-de-necontenire-a-ploilor/

edificarea credincioșilor în învățătura de credință creștină ortodoxă, cât și promovarea vieții religios-morale, adică susținerea, întărirea și răspândirea credințelor și a virtuților creștine" (Braniște 2002: 55).

În ceea ce privește informațiile construcțiilor relative și integrarea acestora în procesul de articulare a sensului (sensul fiind „conținutul propriu unui text, în concepția lui Eugeniu Coșeriu, 2013), am identificat două mari categorii de informații: informații care vizează în mod direct atributele lui Dumnezeu și informații referitoare la acțiunile lui Dumnezeu. În plus, cele din urmă se pot disocia în informațiile care vizează fapte realizate de Dumnezeu în trecut, exprimate din punct de vedere gramatical prin intermediul verbelelor utilizate la modul indicativ, timpul trecut, precum și fapte care sunt exprimate prin verbe utilizate la modul indicativ, timpul prezent, și care reverberează, de asemenea, spre atributele lui Dumnezeu.

Vom reda în cele ce urmează câteva situații în care construcțiile relative trimit la atributele lui Dumnezeu, acestea fiind construite în general cu ajutorul verbului *a fi*. Atributele lui Dumnezeu sunt atributele naturale: aseitatea, spiritualitatea, atotprezența, veșnicia, neschimbabilitatea, atotputernicia, infinitatea; atributele intelectuale: atotștiința și atotînțelepciunea; atribute morale ca dreptatea și mila, sfințenia, bunătatea și iubirea (Îndrumări misionare 1986: 65-95): „Stăpâne Doamne, Dumnezeul nostru, *Care eşti calea cea adevărată*"[22]; „Stăpâne, Doamne, *Cel ce eşti făcătorul a toată făptura*"[23]; „Doamne, Dumnezeul mântuirii noastre, Fiul Dumnezeului celui viu, Care Te porţi pe heruvimi; *Cel ce eşti mai presus decât toată începătoria şi stăpânia şi puterea şi domnia*"[24]; „Doamne, Dumnezeul nostru, *Cel ce eşti unul sfânt*"[25]; „Doamne [...], *Cel care din fire eşti îndelung-Răbdător şi mult-Milostiv*"[26]; „Precum odinioară pe fiul văduvei l-ai înviat cu porunca Ta, Cuvinte, *Cel ce eşti singur bun şi milostiv*"[27]; „Tu, *Cel ce singur eşti bun şi milostiv, singur îndurat şi miluitor, îndurător făcându-Te prin rugăciunile sfinţilor Tăi*"[28].

[22] http://molitfelnic.ro/rugaciune-pentru-cei-ce-calatoresc/
[23] http://molitfelnic.ro/randuiala-la-infierea-de-copii/
[24] http://molitfelnic.ro/rugaciune-pentru-casa-ce-este-suparata-de-duhuri-rele/
[25] http://molitfelnic.ro/rugaciune-la-sfintire-vasului-cel-spurcat/
[26] http://molitfelnic.ro/rugaciune-pentru-chemarea-milei-lui-dumnezeu/
[27] http://molitfelnic.ro/randuiala-slujbei-ce-se-face-in-vreme-de-boli-molipsitoare-si-molime/
[28] http://molitfelnic.ro/randuiala-ce-se-face-pentru-cei-ce-sunt-tulburati-si-suparati-de-duhuri-necurate/

Un statut specific în economia rugăciunilor îl dețin construcțiile relative care oferă informații privind acțiunile lui Dumnezeu plasate în prezent, în directă relație cu atributele mai sus menționate, ceea ce indică repetitivitatea și continuitatea acestora: „Doamne, Dumnezeul nostru, Atotţiitorule şi Atotputernice, *Care toate le faci şi le prefaci numai cu voinţa Ta*”[29]; „Dumnezeule cel mare şi minunat, *Care, cu bunătatea Ta cea nespusă şi cu purtarea Ta de grijă cea bogată, chivernişeşti viaţa omenească*”[30]; „Doamne, Dumnezeul nostru, *Care întăreşti tunetul şi slobozeşti fulgerele şi toate le faci spre mântuirea lucrurilor mâinilor Tale*”[31]; „Împărate Sfinte, Iubitorule de oameni Stăpâne, îndelung-Răbdătorule, Doamne, Făcătorule a toată făptura cea văzută şi cea nevăzută, *Care toate le chivernişeşti cu cuvântul negrăitei Tale puteri şi singur ai stăpânire asupra vieţii şi a morţii; Cel ce pedepseşti cu dreptate, şi cu iubire de oameni iarăşi vindeci; Care vremelnica noastră viaţă o cârmuieşti cu preaînţeleapta Ta purtare de grijă şi în tot chipul mântuirea noastră bine o întocmeşti*”[32]; „Dumnezeul părinţilor noştri, *Care faci pururea cu noi după blândeţile Tale*”[33]; „Stăpâne atotţiitorule, doctorul sufletelor şi al trupurilor, *Care smereşti* şi înalţi*, Care pedepseşti* şi *iarăşi tămăduieşti*”[34]; „Doamne, Dumnezeul mântuirii noastre, Fiul Dumnezeului celui viu, *Care Te porţi pe heruvimi*”[35]; „Doamne, *Cel ce stăpâneşti moartea şi viaţa*”[36]; „Stăpâne Doamne, Dumnezeul nostru, *Care întru cele înalte locuieşti şi spre cele smerite priveşti*”[37]; „Stăpâne atotţiitorule, doctorul sufletelor şi al trupurilor, *Cel ce smereşti şi înalţi, Care pedepseşti şi iarăşi tămăduieşti*”[38].

O serie semnificativă de informații transmise prin intermediul construcțiile relative investigate sunt reprezentate de acelea care vizează acțiunile din trecut ale lui Dumnezeu, care sunt evocate cu scopul de a fi repetate, actualizate: „*Cel ce din piatră seacă ai făcut să curgă izvoare de ape şi ai*

[29] http://molitfelnic.ro/rugaciuni-pentru-sfintirea-fantanii/
[30] http://molitfelnic.ro/rugaciuni-pentru-sfintirea-fantanii/
[31] http://molitfelnic.ro/rugaciune-la-ingroyirea-de-tunete-si-de-fulgere/
[32] http://molitfelnic.ro/rugaciune-la-izbavirea-de-cutremur/
[33] http://molitfelnic.ro/randuiala-slujbei-la-tunderea-rasoforului/
[34] http://molitfelnic.ro/rugaciune-la-toata-neputinta/
[35] http://molitfelnic.ro/rugaciune-pentru-casa-ce-este-suparata-de-duhuri-rele/
[36] http://molitfelnic.ro/randuiala-slujbei-ce-se-face-in-vreme-de-boli-molipsitoare-si-molime/
[37] http://molitfelnic.ro/randuiala-binecuvantarii-casei-noi-in-care-urmeaza-a-locui-cine-va-pentru-intaia-oara/
[38] http://molitfelnic.ro/rugaciune-pentru-cei-ce-sunt-bolnavi-de-najit/

adăpat pe poporul Tău cel însetat"[39]; „*Care ne-ai dăruit nouă bunătăţile cele pământeşti, şi apa cea amară din vremea lui Moise ai prefăcut-o în dulceaţă pentru popor, şi apele cele vătămătoare din vremea lui Elisei cu sare le-ai dres; iar apostolului Tău Petru, prin vedenie, i-ai dat poruncă să nu socotească nimic spurcat sau necurat*"[40]; „*Cel ce ai plinit toate cu cuvântul Tău şi ai poruncit pământului să scoată multe feluri de roade spre desfătarea şi hrana noastră; Care pe cei trei tineri şi pe Daniil, care erau în Babilon, fiind hrăniţi cu seminţe, i-ai arătat mai frumoşi decât pe cei hrăniţi cu multe desfătări*"[41]; „*Care prin îndurarea şi bunătatea Ta ai poruncit pământului să facă rod*"[42]; „*Care prin lemnul crucii ai omorât moartea*"[43]; „*Care numai cu cuvântul ai zidit făptura şi din ea ai plăsmuit pe om; iar mai pe urmă, prin iubirea de oameni cea negrăită, fiind acesta căzut şi făcut rob păcatului, l-ai ridicat şi l-ai sfinţit ca să nu piară cu totul lucrul mânilor Tale şi i-ai dat lui şi poruncile Tale spre aducere aminte de venirea Ta şi de învăţăturile Tale despre dumnezeiasca Ta întrupare, căci pentru aceasta Te-ai ostenit şi Te-ai nevoit şi ai flămânzit şi ai însetat, plinind toate cele omeneşti pentru noi, precum se cuvenea, şi ai intrat în corabie şi ai umblat pe mare, şi valurile cele sălbatice şi iuţimea vânturilor ai înfrânat, şi ai suferit a pătimi toate până şi cruce şi moarte, ca, prin ceea ce ai pătimit şi Te-ai ispitit, să ne ajuţi nouă celor neputincioşi*"[44]; „*Care ai primit pocăinţa tâlharului şi l-ai mântuit în ceasul când a strigat: pomeneşte-mă, Mântuitorule, întru împărăţia Ta*"[45]; „*Care ai întins cerul ca un cort şi marea cu nisip ai îngrădit-o*"[46]; „*Care odinioară ai ascultat rugăciunea râvnitorului Ilie, proorocul Tău, şi ai oprit ploaia pentru o vreme*"[47]; „*Care ai poruncit robului Tău Noe să facă corabia spre mântuirea lumii şi ai binevoit ca din lemne multe să fie alcătuită ca un singur lemn*"[48]; „*Cel care cu cinci pâini şi cu doi peşti ai săturat cinci mii de bărbaţi şi ai făcut să se strângă mulţime de fărâmituri*"[49]; „*Cel care ai călătorit împreună cu robul Tău Iosif*"[50];

[39] http://molitfelnic.ro/rugaciuni-pentru-sfintirea-fantanii/
[40] http://molitfelnic.ro/rugaciuni-pentru-sfintirea-fantanii/
[41] http://molitfelnic.ro/randuiala-binecuvntarii-colivei/
[42] http://molitfelnic.ro/rugaciune-la-arie/
[43] http://molitfelnic.ro/randuiala-slujbei-ce-se-face-la-vreme-de-seceta-sau-neplouare/
[44] http://molitfelnic.ro/rugaciune-pentru-nepoluare-si-pentru-schimbarea-vanturilor/
[45] http://molitfelnic.ro/randuiala-slujbei-ce-se-face-la-vreme-de-necontenire-a-ploilor/
[46] http://molitfelnic.ro/randuiala-slujbei-ce-se-face-la-vreme-de-necontenire-a-ploilor/
[47] http://molitfelnic.ro/randuiala-slujbei-ce-se-face-la-vreme-de-necontenire-a-ploilor/
[48] http://molitfelnic.ro/randuiala-binecuvantarii-corabiei-celei-noi-si-a-luntrei/
[49] http://molitfelnic.ro/rugaciune-al-binecuvantarea-mrejelor-pescarilor/
[50] http://molitfelnic.ro/rugaciune-pentru-cei-ce-calatoresc/

„*Care de mult ai dăruit putere preaminunată robului Tău David, spre biruirea potrivnicului hulitor Goliat*”[51]; „*Cel ce ai ascultat pe Moise, care a întins către Tine mâinile sale şi ai întărit pe poporul lui Israel asupra lui Amalec; şi lui Isus Navi, celui ce se oştea, i-ai îngăduit starea soarelui întru închipuirea biruinţei*”[52]; „*Care ai zidit pe om cu mâna Ta, ţărână luând din pământ, şi cu chipul Tău l-ai cinstit pe el*” (http://molitfelnic.ro/rugaciune-pentru-bolnavul-care-nu-poate-dormi/); „*Care ai binevoit a intra sub acoperământul vameşului Zaheu şi Te-ai făcut mântuire Iui şi la toată casa lui*”[53].

O analiză semantică mai profundă a propozițiilor relative care se referă la acțiuni ale lui Dumnezeu indică faptul că acestea fac parte din același câmp semantic cu cererea, de exemplu, în rugăciunea pentru sfințirea fântânii se evocă faptul că Dumnezeu a prefăcut apa cea amară din vremea lui Moise în apă pentru popor; în rugăciunea pentru binecuvântarea colivei sau în rugăciunea făcută la arie se evocă faptul că Dumnezeu a poruncit pământului să facă roade pentru hrana oamenilor; în rugăciunea care se face în vreme de necontenire a ploilor se evocă faptul că Dumnezeu a oprit ploaia la rugăciunea prorocului Ilie; în rânduiala binecuvântării ostașilor și a armelor la vreme de apărare a patriei se evocă faptul că Dumnezeu i-a dat putere lui David pentru a-l învinge pe Goliat etc. Unele dintre acțiunile vizate trimit la faptele și minunile realizate de Iisus Hristos: în rugăciunea la binecuvântarea mrejelor pescarilor, se evocă faptul că Iisus Hristos a hrănit cu cinci pâini și doi pești cinci mii de bărbați; în rânduiala binecuvântării casei în care urmează a locui cineva pentru prima oară se evocă faptul că Iisus a intrat în casa lui Zaheu. În acest sens, se poate constata faptul că se utilizează cuvinte din același câmp lexico-semantic sau chiar din aceeași familie lexicală: „Stăpâne Doamne, Dumnezeul nostru, Care eşti *calea* cea adevărată; Cel care *ai călătorit* împreună cu robul Tău Iosif, *călătoreşte*, Stăpâne, şi cu robul Tău (N)”[54]; „Doamne Dumnezeul Puterilor, Care toate le-ai făcut foarte bune; Care cu numele Tău *curăţeşti* toată spurcăciunea şi *necurăţia* şi prefaci şi *sfinţeşti* toate, însuţi şi acum, Stăpâne, vino în acest ceas prin chipul Crucii Tale şi *curăţeşte* fântâna aceasta de *necurăţia* ce s-a aflat în ea şi, venind în ajutorul nedesăvârşitei noastre minţi şi neputinţei

[51] http://molitfelnic.ro/randuiala-binecuvantarii-ostasilor-si-a-armelor-la-vreme-de-apararе-a-patriei/

[52] http://molitfelnic.ro/randuiala-sfintirii-steagului-ostasesc/

[53] http://molitfelnic.ro/randuiala-binecuvantarii-casei-noi-in-care-urmeaza-a-locui-cineva-pentru-intaia-oara/

[54] http://molitfelnic.ro/rugaciune-pentru-cei-ce-calatoresc/

gândurilor, să nu ne osândeşti pe noi, care nu putem înţelege cele foarte bune, ci *ne curăţeşte* şi pe noi de toată întinăciunea trupului şi a sufletului, şi *sfinţeşte* apa aceasta cu Duhul Tău cel Sfânt. Că Tu eşti *sfinţirea* noastră, şi Ţie slavă înălţăm, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin"[55]; „Stăpâne atotţiitorule, *doctorul* sufletelor şi al trupurilor, Cel ce smereşti şi înalţi, Care pedepseşti şi iarăşi *tămăduieşti*, cercetează cu mila Ta pe robul Tău (N). Tinde braţul Tău cel plin de *tămăduire* şi de *doctorie* şi-l *tămăduieşte* pe acesta. Ridică-l din pat şi din *boală* şi ceartă duhul *neputinţei*."[56] etc.

Pentru o mai bună înțelegere a modului în care informațiile exprimate de contrucțiile relative funcționează în cadrul rugăciunilor explorate, trebuie introdus conceptul de „univers al discursului":

> „Conceptul de «univers al discursului» a fost introdus de George Boole pentru a da seamă despre condiţiile de adevăr ale aserţiunilor care nu aparţin câmpului ştiinţelor (în special, discursurile despre lumi imaginare), fiind adoptat în filozofia limbajului de un fenomenolog american ca W. M. Urban şi reelaborat din punctul de vedere al teoriei lingvistice de mine însumi într-un eseu scris – în spaniolă – în îndepărtatul an 1955, reluat apoi în diversele ediţii ale cărţii mele *Teoría del lenguaje y linguística general.* [...] Prin univers al discursului înţelegem sistemul universal de semnificaţii căruia îi aparţine un discurs (sau un enunţ) şi care îi determină validitatea şi sensul. Literatura, mitologia, ştiinţele, matematica, universul empiric, ca «teme» sau «lumi de referinţă» ale vorbirii, constituie «universuri ale discursului»." (Coșeriu 2010: 7).

Eugeniu Coșeriu delimitează patru universuri ale discursului, care în viziunea sa reprezintă patru moduri ale cunoaşterii umane: „(a) universul experienţei curente; (b) universul ştiinţei (şi al tehnicii cu fundamente ştiinţifice); (c) universul fanteziei (şi deci al artei); şi (d) universul credinţei." (Coșeriu 2010: 8). În viziunea lui Eugeniu Coșeriu, textele trebuie interpretate în cadrul universului de discurs specific, acestea sunt dependente de universul de discurs (Coșeriu 2013: 69). Astfel, toate construcțiile relative supuse investigației reprezintă aserțiuni adevărate, din punctul de vedere al credinciosului, care se plasează în universul de discurs al credinței:

[55] http://molitfelnic.ro/rugaciuni-pentru-sfintirea-fantanii/
[56] http://molitfelnic.ro/rugaciune-pentru-cei-ce-sunt-bolnavi-de-najit/

„Nu există, de fapt, o suprapunere între universul de discurs şi o «lume» cunoscută; universurile de discurs fac referire la modalităţi ale cunoaşterii; «lumile», în schimb, corespund unor «obiecte» ale cunoaşterii. E adevărat că ştiinţa empirică face referire, în fond, la aceleaşi lucruri şi deci la aceeaşi «lume» ca şi experienţa sensibilă curentă, chiar dacă la un alt nivel de cunoaştere (în care ştiinţa poate să accepte «faptele» experienţei curente ca fiind cunoscute în mod adecvat; dar poate şi să le modifice, să le interpreteze în alt fel şi să le descopere alte «cauze», descoperind «fapte» ignorate de experienţa curentă etc.). Dar ştiinţa, şi deci universul de discurs care îi corespunde, are în vedere, ca ştiinţă culturală, tot universul creaţiilor umane (incluzând ştiinţa însăşi) şi limbajul; iar ca teologie şi ştiinţă a religiilor priveşte şi universul propriu credinţei. [...] Pe de altă parte, lumea credinţei nu este propriu-zis «o altă lume», radical diferită de lumea «reală» sau de lume pur şi sinplu. În realitate, reprezintă aceeaşi lume (încărcată, în plus, cu misterele credinţei), raportată în ultimă instanţă la voinţa divină și concepută ca fiind creată şi susţinută constant de Dumnezeu.” (Coșeriu 2010: 8).

În loc de concluzii

Abordarea rugăciunii din perspectiva lingvisticii textului și a conceptelor specifice relevă faptul că propozițiile relative și construcțiile pe care acestea le implică dețin un loc special în structura textuală a rugăciunilor și joacă un rol masiv în articularea sensului acestora.

Relativele reprezintă un mecanism textual care capătă anvergură și intensitate prin plasarea lor specifică în cadrul structurii rugăciunilor, ceea ce duce la fragmentarea propoziției matrice în două segmente (primul segment fiind constituit de invocație, iar al doilea segment fiind reprezentat de cerere, de cele mai multe ori), precum și prin utilizarea lor în mod repetat în cadrul rugăciunilor.

În plan semantic, informațiile exprimate prin intermediul construcțiilor relative sunt explicative, facultative, parantetice, descriptive. Aceste informații satisfac, textual vorbind, o dimensiune descriptivă a rugăciunii, care însoțește celelalte dimensiuni, net diferite: invocația, cererile propriu-zise etc.

Sensul rugăciunilor se completează prin integrarea relativelor în dinamica acestuia, informațiile exprimate prin intermediul relativelor contribuind la prezentarea unor date proprii unei anumite religii și la articularea parțială a unei viziuni despre lume specifice religiei respective. În plus, trebuie menționat că importanța relativelor în plan semantic derivă și din rolul pe care îl dețin în jalonarea universului de discurs specific credinței.

Așa cum reiese din această scurtă analiză, problematica relativelor este complexă și ea trebuie dezvoltată în mai multe direcții, lucrarea de față asumându-și în special miza de a aduce în prim-plan un subiect de cercetare pe care îl considerăm relevant. Abordarea relativelor din perspectivă lingvistică poate fi dezvoltată prin integrarea în cercetare a conceptului pragmatic de „presupoziție" (Obrocea 2009: 2013).

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE:

*** 1986: *Îndrumări misionare*. Carte tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, Editura Institutului Biblic *şi* de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

GALR I = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti" 2005: *Gramatica limbii române. I. Cuvântul*, București, Editura Univers Enciclopedic.

GALR II = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti" 2005: *Gramatica limbii române. II. Enunțul*, București, Editura Univers Enciclopedic.

AVRAM, Mioara 1997: *Gramatica pentru toți*. Ediția a II-a revăzută *și* adăugită, Bucureşti, Editura Humanitas.

AUSTIN, John Langshaw 2003: *Cum să faci lucruri cu vorbe*. Traducere din limba engleză de Sorana Corneanu. Prefață de Vlad Alexandrescu, Pitești, Paralela 45.

BIDU, Angela 1966: *Cel(a) ce și cel(a) care*, în „Studii și cercetări lingvistice", XVIII, nr. 1, p. 87-93.

BRANIȘTE, Ene, Pr. Prof. Dr. 2002: *Liturgica generală I.* Tipărită cu binecuvântarea Prea Sfințitului Dr. Casian Crăciun Episcopul Dunării de Jos. Ediția a III-a, îngrijită de Pr. Eugen Drăgoi, Galați, Editura Episcopiei Dunării de Jos.

COŞERIU, Eugeniu 2000: *Creativitate şi tehnică lingvistică. Cele trei niveluri ale limbajului*, în *Lecţii de lingvistică generală*. Traducere din spaniolă de Eugenia Bojoga. Cuvânt-înainte de Mircea Borcilă, Chişinău, Editura ARC, p. 232-248.

COŞERIU, Eugeniu 2013: *Lingvistica textului. O introducere în hermeneutica sensului*. Ediţie îngrijită de Jörn Albrecht. Versiune românească şi index de Eugen Munteanu şi Ana-Maria Prisăcaru, cu o postfaţă de Eugen Munteanu, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".

DIMITRIU, Corneliu 2002: *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Institutul European.

GHEORGHE, Mihaela 2004: *Propoziția relativă*, Pitești, Paralela 45.

IORDAN, Iorgu 1956: *Limba română contemporană*, București, Editura Ministerului Învățământului.

IRIMIA, Dumitru 1997: *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom.

OBROCEA, Nadia 2009: *O ipostază particulară a semnului lingvistic în limbajul religios*, în Emilia Parpală (coord.), *Comunicare, identitate, context*, Craiova, Editura Universitaria, p. 66-72.

OBROCEA, Nadia 2013: *Elementul latin în limbajul religios românesc*. Prefață de prof. univ dr. Ileana Oancea. *Post-lectionem* de Prof. univ. dr. Dan Negrescu, Szeged, JATEPress.

PANĂ DINDELEGAN, Gabriela (coord.) 2010: *Gramatica de bază a limbii române*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold.

SEARLE, John R. 1969: *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*, Cambridge, Cambridge University Press.

Surse:

Molitfelnic. Diponibil online, la http://molitfelnic.ro/